

Sprekend Humanisme

Uitwerking van de Forumdiscussie met:

M.F. Fresco, P. Spigt en I.A. Diepenhorst en de zaal.

Forum-voorzitter: Piet Thoen

Datum	: 28-11-1987
Lokatie	: Vlaams Cultureel Centrum
Onderwerp(en)	: Multatuli-dag, georganiseerd door Humanistisch Studiecentrum Nederland
Duur interview	: 47.48 min./sec. (de discussie is dan nog niet afgelopen)

Naam / functie interviewer(s)	: Forum-voorzitter: Piet Thoen
Kader/context	: 100-jarige sterfdag van Multatuli
Datum uitwerking	: 07-05-2014
Uitgewerkt door	: Hanneke Hoogakker

Niveau van uitwerking	: Indicatief (globaal. Tijd/onderwerp + kernzin(nen) en evt. opmerking)
Drager	: Gedigitaliseerde opname van een geluidscassetteband WAV bestand WAV- 104 B.

Respondent

:

Prof. M.F. Fresco: was bijzonder hoogleraar in de Wijsgerige Antropologie en de Grondslagen van het Humanisme aan de Rijksuniversiteit Leiden. Hij publiceerde boeken over onder andere humanisme in de oudheid, filosofie en kunst.

Piet Spigt (1919-1990): vrijdenker, humanist en publicist. Hij was één van de hoofdrolspelers in de ontwikkeling van het Humanistisch Verbond (HV) en lid van het hoofdbestuur van het HV. Hij werd geïnspireerd door de Franse Verlichtingsmoralisten en Multatuli. Hij was bestuurs- en erelid van het Multatuli Genootschap en werkte mee aan de *Verzamelde Werken* van Multatuli. Hij publiceerde o.a. over Leo Polak en A.H. Gerhard.

Prof. I.A. Diepenhorst (1916-2004) studeerde theologie en rechten aan de VU. Hij was hoogleraar strafrecht en later rector magnificus aan de VU. Hij was lid van de Eerste Kamer voor de ARP en later lid van de Tweede Kamer. Hij was minister van Onderwijs in de kabinetten Cals en Zijlstra. Hij was actief in het Nederlands Gespreks Centrum (NGC), een discussieplatform waarin humanisten en religieuzen met elkaar van gedachten konden wisselen.

Prof. P. Thoenes (1921-1995): hoogleraar aan het Institute of Social Studies (Den Haag) en de Rijksuniversiteit Utrecht. Hij was vanaf 1960 op vele terreinen, ook internationaal, actief in de humanistische beweging. Hij heeft bijgedragen aan de oprichting van de Universiteit voor Humanistiek (1989). Hij was voorzitter van het Humanistisch Archief- en Documentatiecentrum i.o. (het huidige Humanistisch Historisch Centrum).

Teller: minuut/sec	Index/onderwerp:	Opmerkingen:
00.00	Inleiding door de voorzitter.	
02.17	M.F. Fresco	Fresco gaat in op de stelling van mevr. Abell: Multatuli was te religieus om een gelovig christen te zijn. Fresco: Multatuli kan ons helpen een evenwicht te vinden tussen emotionaliteit en rationaliteit, om een mens te worden van rede en gevoel.
05.30	Piet Spigt	Criticasters van Multatuli weten vaak weinig van hem. Hij was een groot en meeslepend schrijver. Een compleet mens: met fouten, maar ook grote inzet en enthousiasme. Betekenis van Multatuli: hij maakt vooral een grote indruk door het absolute standpunt dat hij innam, met alle consequenties van dien. Vooral de Franse moralisten waren van invloed op hem. Hij trok alles op een systematische manier in twijfel; hij maakte zich zelfs los van <i>het Gebed van de Onwetende</i> . Hij streed tegen de instituten (zoals de kerk) en onrecht.
14.59	De voorzitter citeert uit het verslag van een lezing door Multatuli in Zeeland.	Het betreft een antwoord van Multatuli op een vraag uit het publiek: gelooft hij in God en een hiernamaals.
17.11	Prof. Diepenhorst	In de 19 ^e eeuw bestond ook buiten de kring van geestverwanten waardering voor Multatuli. Prof. Diepenhorst zet vraagtekens bij Multatuli als maatschappij hervormer.

Teller: minuut/sec	Index/onderwerp:	Opmerkingen:
		<p>Hij aanvaardt in het mens-zijn van Multatuli de strijd en het huldigen van grote zedelijke inzichten.</p> <p>Goede christenen zullen over anderen niet gauw oordelen. Daarom laat hij Multatuli 's leven in het midden.</p> <p>Multatuli schoot misschien in bepaalde dingen tekort, maar hij schreef dingen die tot nadenken aanzetten.</p> <p>Hij schreef in een zeldzaam origineel Nederlands, en was een fenomenaal auteur.</p> <p>Multatuli 's 100ste sterfdag wordt terecht herdacht.</p>
23.56	<p>Discussie met de zaal.</p> <p>Vraag 1: kunnen wij Multatuli als atheïst kenmerken?</p>	<p>M. Fresco: Multatuli zou liever geen atheïst willen zijn (zie <i>het Gebed van de Onwetende</i>). Hij was eerder agnosticus of deïst dan atheïst in de betekenis van iemand die zeker is dat God niet bestaat. Gezien zijn godsopvatting kan hij wel een "atheïst in voorzichtiger zin" worden genoemd. Hij sprak zich wel duidelijk uit over zijn godsbegrip.</p>
28.13		<p>P. Spigt: Multatuli vond godsdienst een maatschappelijk conservatief instituut. Zelf vond hij het <i>Gebed van de Onwetende</i> dubbelhartig. Hij zei heel weinig over het agnosticisme. Zeker na 1870 was hij een volstrekte atheïst, maar hij vond godsgeloof geen probleem, het instituut kerk wel.</p>
30.18		<p>Enkele opmerkingen van de voorzitter.</p>
31.36		<p>M. Oukhow: ik denk niet dat Multatuli een atheïst was. Wel antiklerikaal, voor zover de kerk zich met de dagelijkse politiek bemoeit.</p> <p>Er is van Multatuli geen duidelijke uitspraak bekend of hij wel of geen god nodig had.</p>

Teller: minuut/sec	Index/onderwerp:	Opmerkingen:
34.32	Vraag 2: wanneer 'godsbegrip' vertaald wordt met 'liefdesbegrip', was Multatuli daar dan zijn hele leven mee bezig?	<p>P. Spigt: Dat gaat te ver. Multatuli had geen probleem met godsgeloof. Zijn liefde- of erosbegrip was geen religiositeit.</p> <p>Y. Stinis: de bewijsvoering van Spigt pleit meer voor agnostisch dan voor atheïst. Multatuli's levenshouding was die van een agnosticus.</p> <p>P. Spigt: Agnostisme zegt iets over de kennis; atheïsme zegt iets over de afwezigheid van iets in iemands leven. Multatuli was daarom, zeker na 1870, een atheïst.</p>
38.13		<p>I.A. Diepenhorst: het is mogelijk dat de nog niet uitgegeven brieven van Multatuli hierover uitsluitel bieden. Religie speelde een iets grotere rol in Multatuli's leven dan in de regel wordt aangenomen.</p> <p>Geen strijdbaar atheïsme bij Multatuli gevonden, ook niet in zijn latere leven. Wel een zich afwenden van de kerk. Religie speelde in zijn latere jaren geen rol meer.</p> <p>Citaat van Thorbecke. Ik betracht tegenover mensen, voor zover zij zich niet nadrukkelijk geuit hebben, de uiterste terughoudendheid.</p> <p>Ik kan agnosticisme verdedigen, atheïsme niet.</p>
43.57		<p>M. Fresco: is het met de laatste opmerking van Diepenhorst eens: een streng atheïsme is principieel onverdedigbaar. Een voorzichtige variant wel.</p>
45.33	Vraag 3 (aan P. Spigt): Vond Multatuli dat geloof heftig bestreden moet worden?	<p>P. Spigt: Multatuli werd na terugkomst in Nederland geconfronteerd met de gevolgen van een zich ontwikkelend kapitalisme en een maatschappelijk reactionaire godsdienst. Hij streed tegen de kerk. Later volgt zijn debat met godsdienst als ideologie. Godsdienst moet van godsgeloof onderscheiden worden.</p>
47.48	Einde opname.	De discussie is nog niet afgelopen.